

Посилання на статтю

Шульженко Л.Є. Екосесент як галузь знань безпекознавства / Л.Є. Шульженко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Дала, 2013 - №2(46). - С. 142-147. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/>

УДК 330.16+658.310.7

Л.Є. Шульженко

ЕКОСЕСЕНТ ЯК ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ БЕЗПЕКОЗНАВСТВА

Проаналізовано зміст поняття "безпека", окреслено предметне поле безпекознавства. Показано, що внаслідок різноманіття знань безпекознавства виникає потреба в його структуризації, сенс якої полягає у виділенні із загальної сукупності знань, що належать до певної галузі. Розглянуто зміст основних галузей безпекознавства: безпеки життєдіяльності, сек'юритології, екосесетейта. Розкрито зміст екосесента як сукупності знань про економічну безпеку суб'єктів господарської діяльності. Показано вплив парадигмальних змін в економіці на епістеміологічний аспект екосесента. Показано практичний характер екосесента, хоча є підстави вважати його чимось більшим, ніж сукупністю дій практичного характеру, які сформувалися на підставі досвіду діяльності суб'єктів господарювання. Рис. 1, дж. 12.

Ключові слова: безпека, безпекознавство, структура, екосесент, зміст.

Л.Е. Шульженко

ЭКОСЕСЕНТ КАК ОТРАСЛЬ ЗНАНИЙ БЕЗОПАСНОСТЕВЕДЕНИЕ

Проанализировано содержание понятия «безопасность», описано предметное поле безопасностеведения. Показано, что вследствие разнообразия знаний безопасностеведения возникает потребность в его структуризации, смысл которой заключается в выделении из общей совокупности знаний, которые принадлежат к определенной отрасли. Рассмотрено содержание основных отраслей безопасностеведения: безопасности жизнедеятельности, секьюритологии, экосесента. Раскрыто содержание экосесента как совокупности знаний об экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности. Показано влияние парадигмальных изменений в экономике на эпистемологический аспект экосесента. Показан практический характер экосесента, хотя есть основания считать его чем-то большим, чем совокупность действий практического характера, которые сформировались на основании опыта деятельности субъектов хозяйствования. Рис. 1, ист. 12.

L.Y. Shulzhenko

ECOSECENT AS A KNOWLEDGE BRANCH OF SECURITOLOGY

Essence of concept "safety" is analysed, the subject field of securitology is outlined. It is shown that as a result of variety of securitology knowledge there is a need to make its structurization, sense of that consists in a selection from general totality of those knowledge that belong to certain branch. Essence of such basic branches of securitology is considered: safety of vital functions, safetylogy, ecosecent. Essence of ecosecent as set of knowledge about economic security of economic activity subjects is exposed. Influence of paradigm changes in economy on the epistemological aspect of ecosecent is shown. Practical character of ecosecent is shown, although there are grounds to consider it as something more than set of practical actions, that was formed on the basis of an activity subject's experience.

Постановка проблеми. Безпека досліджується у предметному полі багатьох наук, і перш за все природничих, технічних, суспільних. Поняття "безпеки" вживається досить широко, асоціюється на інтуїтивно-побутовому рівні з надійністю, захищеністю, усталеністю, збереженістю, нешкідливістю і тому здається доступним та зрозумілим. Безпека як гранично загальне фундаментальне поняття, що відображає найсуттєвіші зв'язки та відносини існування або діяльності у реальній дійсності та пізнанні, є опорною категорією безпекознавства. Термін "безпекознавство" сьогодні широко застосовується для позначення сукупності знань про безпеку. Для позначення цієї сукупності знань відома спроба увести поняття "севітологія", яку його автори позначили як комплексну науку про безпечне функціонування людини, суспільства, держави та людства [2, с. 23]. Але надалі севітологія розвитку не одержала. Внаслідок різноманіття знань безпекознавства виникає потреба в його структуризації, сенс якої полягає у виділенні із загальної сукупності знань, що належать до певної галузі.

Аналіз останніх досліджень. Зміст поняття "безпеки" сьогодні тлумачиться вельми різноманітно, що зумовлено універсальним характером поняття і послідовним розглядом внаслідок цього з позицій різних підходів (культурно-етичного, біологічного, прагматичного) в міру формування поглядів на безпеку. Типовим поглядом з позиції культурно-етичного підходу є погляд В. Тулибацького, за яким безпека є поєднанням ситуацій, подій, фактів, станів справ, незалежних і залежних від людей. У такому розумінні безпека передусім іншим цінностям, але одночасно є однією з основних цінностей, виконуючи при цьому інструментальну роль в процесі освіти і існування матеріальних і духовних цінностей [12, с. 33]. З позицій біологічного підходу В.К. Сенчагов визначив безпеку як здатність будь-якого біологічного об'єкта виживати [10, с. 14]. Примикає до біологічного прагматичний підхід, у якому Л. Коженівський зміст поняття "безпеки" вважає синтезом антитез "загрози" [5]. Звідси випливає домінуюча роль у прагматичному підході стосовно поняття "безпеки" поняття "загрози". За аналогією з категоричним імперативом І. Канта¹ (наукова праця "Критика практического разума", 1788 р.) у безпекознавстві як категоричний імператив можуть розглядатися різні поняття. Так, у культурно-етичному підході категоричним імперативом безпекознавства можна вважати поняття "цінність", а у біологічному та прагматичному підходах - поняття "загрози".

У найпоширенішому сенсі безпека розглядається як деякий об'єктивний стан, в якому, за сприйняттям людини або групи людей, життю або діяльності нічого не загрожує, тобто загрози як такі відсутні або незначні, або їх можна подолати за допомогою відповідних способів захисту.

Метою статті є виділення внаслідок структуризації безпекознавствакої галузі як екосесент, розгляд його предмета та змісту.

Виклад основного матеріалу. Поняття "безпеки" є мультилатеральним, тобто різнобічним, багатограним, багатоплановим. Тому знання щодо безпеки соціально-економічних систем різного виду, різного рівня та функціонального призначення і закономірності її забезпечення розподіляються за різноманітними галузями та видами. До основних галузей безпекознавства за найзагальнішим підходом належать безпека життєдіяльності (галузь знань, в якій вивчаються проблеми безпечного перебування людини у довкіллі в процесі різних видів її діяльності (у тому числі трудової), небезпеки, що загрожують природі, закономірності їхнього вияву та способи захисту від них [9, с. 8]), сек'юритологія

¹ Кант И. Соч. на нем. и рус. яз., т. 3. М., 1997.

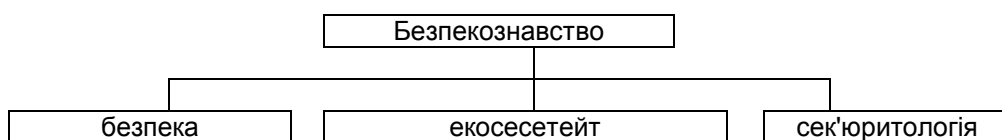
(галузь знань, в центрі уваги якої – людина, її потреби та цінності, що нею визнаються, загрози існуванню, розвитку і нормальному життю людини та функціонуванню громадських організацій [5,11]), екосесетейт² (economic security of society) (галузь знань, в якій досліджуються умови безпечного функціонування соціально-економічних систем та способи їхнього забезпечення).

Екосесетейт як галузь знань безпекознавства сформувався внаслідок об'єднання положень сек'юритології та економічної теорії у межах одного з напрямів формування галузей знань - синтезу споріднених наук, що забезпечує проведення досліджень на їхньому стику. Економічна безпека за вертикаллю "національна економіка - регіон (галузь) - суб'єкт господарської діяльності" як сукупність окремих положень особливо активно вивчалася і вивчається у пострадянських країнах - Росії, Україні та Білорусі.

Кожну галузь безпекознавства складають різноманітні знання щодо безпеки, завдяки чому у галузях безпеки, у свою чергу, виділяються окремі області знань. Так, у безпеці життєдіяльності виділяють безпеку природокористування, безпеку (охорону) навколишнього середовища та екологічну безпеку. Екосесетейт як галузь знань безпекознавства формується за ієрархічним принципом - за вертикаллю "держава – регіон (галузь) – суб'єкт господарської діяльності", що зумовило формування таких областей знань як економічна безпека держави, економічна безпека регіону, економічна безпека галузі, економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. Знання кожної з цих областей активно поповнюються, систематизуються, упорядковуються (рис. 1).

Безпекознавство сьогодні розглядається дуже широко - як сукупність знань щодо безпеки соціально-економічних систем різного виду, різного рівня та функціонального призначення і закономірності її забезпечення. Але якщо така галузь безпекознавства як безпека життєдіяльності існує давно, то в екосесетейті ще не накопичено значного обсягу знань, а ті, що є, мають переважно емпіричний характер, тоді як експлейнарні та методологічні аспекти розроблені достатньо слабо.

Сукупність знань про економічну безпеку суб'єктів господарської діяльності сьогодні має назву екосесент (economic security of enterprise). У наш час проблематика економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності значно актуалізувалася. Адже економічна безпека разом з персоналом та знаннями перетворилася на найважливішу характеристику стану суб'єктів господарської діяльності, а її забезпечення - найважливішою умовою їхньої діяльності та результативного розвитку. Економічна безпека за своєю значимістю для сучасних підприємств перетворюється сьогодні на найважливіший чинник їхнього розвитку та стабільності діяльності, найважливішу конкурентну перевагу і характеристику ефективності управління. Більше того, сьогодні управління підприємствами повинно здійснюватися через призму їх економічної безпеки. Тому в екосесенті – сукупності знань щодо природи економічної безпеки та способів її забезпечення - триває постійний пошук нових шляхів, способів і механізмів, використання яких сприятиме повному та послідовному забезпеченню економічної безпеки різноманітних суб'єктів господарської діяльності.

² Термін "екосесейт" уведено Г. А. Андрощуком та П. П. Крайневим [1, с. 3].

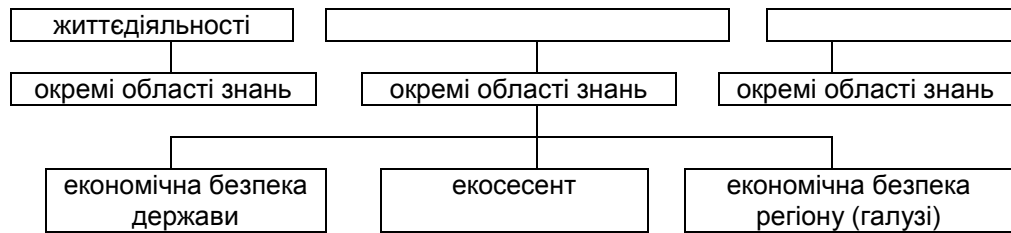

Рис. 1. Структура безпекознавства

Екосесент являє собою продовження проблемного поля екосесетейта. Спочатку автори поняття "екосесент" (Г. Андрощук і П. Крайнів, 2000 р.) [1, с. 3] тлумачили його як економічний стан підприємства, стійкість (у межах критичних обмежень) проти зовнішніх і внутрішніх змін фінансово-господарського оточення, що не належать до форс-мажорних обставин. Але з накопиченням та певним упорядкуванням знань про економічну безпеку первинне тлумачення поняття "екосесент" поступово змінюється завдяки його поглибленню та розширенню. Так, сьогодні екосесент визначено як сукупність ідей, поглядів та уявлень, формування підходів (розроблення моделей, методів і алгоритмів аналізу даних для отримання знань та навчання) до забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, загальні та специфічні закономірності організації і функціонування його системи економічної безпеки на підставі її пізнання, загальні положення, спрямовані на підвищення ефективності функціонування даної системи [6]. Але й це визначення змісту екосесента є підстави вважати незакінченим та дещо еkleктичним, оскільки у ньому поєднано власне поняття "економічна безпека" та система економічної безпеки.

Сьогодні екосесент є областю знань щодо безпеки суб'єктів господарської діяльності, нижчим складником вертикалі галузі безпекознавства - екосесетейта "держава – регіон (галузь) – суб'єкт господарської діяльності". Становлення екосесента як області знань щодо економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності зумовлено певними причинами. З одного боку, власне екосесент як область знань спочатку виник, а потім структурно оформився у відповідь на потреби практики стабільно працювати у підприємницькому середовищі (сукупності умов та чинників, які впливають на діяльність підприємства і потребують ухвалення управлінських рішень, скерованих на їхнє усунення, нейтралізацію або адаптацію до них), якому притаманні динамічність, турбулентність, слабка прогнозованість його стану та векторів розвитку, висока інтенсивність не завжди добросовісної конкуренції, надмірність та гіпертрофовані форми державного регулювання. До того ж потребували пояснення емпірика безпеки, виникла потреба у поясненні її природи, форм її вияву та особливостей забезпечення. І не випадково екосесент як область знань щодо економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності сформувався у пострадянських країнах (Україні, Росії, Білорусі), в економіці яких наприкінці ХХ століття відбулися докорінні трансформації, які зумовлені принциповою зміною соціально-економічної структури економіки та суттєвою зміною ролі держави у регулюванні економіки. Саме потреби практики висунули на певному етапі трансформації економічної системи в країні нові вимоги до умов діяльності підприємств, поставивши на одне з провідних місць умову економічної безпеки їхньої діяльності. Але сучасна економічна система є не механічним з'єднання різних механізмів управління, владних інститутів і структур, а єдиним цілим. Тому і виникла потреба саме у галузі знань, яка вивчає вертикаль економічної безпеки – "держава – регіон (галузь) – суб'єкт господарської діяльності".

З іншого боку, визнання суттєвих змін у підприємницькому середовищі діяльності сучасного підприємства, зокрема необхідності забезпечення економічної безпеки, як зауважив Г.Б. Клейнер, створили передумови приступити до перегляду базових концепцій сутності, меж та чинників економіки, визнати внутрішню кризу економічної теорії, суперечність, неповноту та неадекватність багатьох модельних схем опису економіки, тобто необхідність ревізії фундаментальних понять і положень економічної науки [3]. У контексті висловлювання Г.Б. Клейнера можна розглядати і необхідність формування нових галузей знань, які пояснюють особливості та природу діяльності підприємств за тих умов, що склалися, і пояснити як, а тим більш, яким чином за таких умов має здійснювати діяльність сучасне підприємство, що сьогодні достатньо складно зробити з використанням багатьох фундаментальних понять і положень економічної науки. До того ж сьогодні екосесенту властива компліментарність (наявність протилежних концепцій, думок, позицій, підходів і точок зору), що відзначають сучасні дослідники екосесента (наприклад, [8]).

Екосесент, будучи органічним елементом безпекознавства, як область знань з економічної безпеки має предмет, що розкривається у його змісті, системі теорій, законів, категорій, принципів, та об'єкт, методологічний базис та самостійний категорійно-понятійний апарат, виконує особливі функції стосовно практики, досліджує певну сферу відносин, ті або інші явища та процеси.

У найзагальнішою наближенні щодо предмета екосесента можна сказати, що в екосесенті вивчається економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. В екосесенті категорія "економічна безпека" означає деяку цілісність, яка є областю діяльності та пізнання, має системоутворювальне значення для екосесента. Ця категорія вивчається з початку її усвідомленого формулювання – з 80-90-х років минулого століття. Її зміст та тлумачення сутності постійно модифікуються. Внаслідок пильної уваги до цієї категорії в екосесетейті в цілому та екосесенті зокрема категорія "економічна безпека" набула багатоаспектності, змінилися її тлумачення і філософія забезпечення крізь призму сучасних парадигмальних та інституціональних змін в економіці та суспільстві.

Парадигмальні зміни в економіці значною мірою зумовили суттєві зміни в економічній науці в епістеміологічному плані, своєрідний ґештальт-перемикання (за Т. Куном [7]) наукового співтовариства на нову систему світогляду й цінностей. Ситуацію в економічній науці можна охарактеризувати як парадигмальний "зсув", що є вельми складним, багатомірним, багаторівневим і, безумовно, суперечливим явищем. У контексті екосесента йдеться про зміну уявлень про економічну безпеку (від захисту матеріальних об'єктів та інформації до сукупності фундаментальних знань про природу економічної безпеки, систему відносин між учасниками ринку, способи та технічні прийоми її забезпечення від них тощо), необхідність критичного аналізу понятійно-категоріального апарату (наявних категорій, понять, термінів, концептів) та приведення його у відповідність із потребами експлейнарного та методологічного базисів екосесетейта та екосесента. Причому, в екосесенті до останнього часу переважали емпіричні знання, які отримано з практичної діяльності суб'єктів господарської діяльності забезпечити свою потребу в економічній безпеці. Це зумовлює, вслід за Л. Коженевські, постановку питання про формальний статус екосесента – це дисципліна практична або наукова (таке питання Л. Коженевські поставив щодо сек'юритології [4]. Метою практичних наук, за Е. Косевичем, думку якого навів Л. Коженевські [4], є визначення можливих, але разом з тим оптимальних способів досягнення прийнятого ідеалу, а відтак, майбутнього постулативного та бажаного стану досліджуваного об'єкта.

Теоретичний аспект екосесента сьогодні є поки ще слабкішим. Поштовхом до його формування є підстави вважати згаданий парадигмальний "зсув" в економічній науці, накопичення емпіричних знань, а відтак перехід від цього накопичення до їхнього усвідомленого перегляду, уточнення понятійної та концептуальної аксіоматики, переніс центру уваги від емпірики до проблем концептуально-понятійного характеру. Тобто саме емпірична складова екосесента стимулює розвиток теоретичних досліджень, за результатами яких, у свою чергу, відкриваються перспективи пояснення та передбачення емпіричних даних.

Принаймні сьогодні екосесент є підстави вважати більше практичною наукою, ніж теоретичною, але є підстави вважати його чимось більшим, ніж сукупністю дій практичного характеру, які сформувалися на підставі досвіду діяльності суб'єктів господарювання. Тому в екосесенті необхідний, перш за все, понятійно-категоріальний апарат, з використанням елементів якого можна надати опис наукових положень, що пояснюють феномен економічної безпеки, та практичні рекомендації щодо їхнього використання у практиці забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Висновки. У контексті сучасних парадигмальних та інституціональних змін в економіці та суспільстві погляди на економічну безпеку розвивалися у міру того, як змінювалися стосунки власності, бізнес, філософія та ідеологія його ведення, роль держави в економіці, виникали та укріплювалися нові інститути та зникали ті, в яких зникла необхідність, з'являлися нові засоби зв'язку і обробки інформації, переосмислювалася роль ринку і ринкової позиції підприємства. Залежно від змін, що відбувалися в практиці забезпечення економічної безпеки, змінювалася і сукупність знань про неї. Поява нових ідей в області економічної безпеки, нових підходів до її забезпечення незмінно ведуть до широких перетворень і в практиці її забезпечення, тим паче, що останніми роками все більше підприємств стали приділяти велику увагу економічній безпеці. Саме це і зумовлює виділення екосесента як галузі знань безпекознавства та наповнення його знаннями щодо природи економічної безпеки підприємства та способів забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К.: Издательский Дом "Ин Юре", 2000. – 400 с.
2. Севітологія: Концептуально-термінологічні основи безпечної життєдіяльності / Герасимчук М.О., Герасимчук О.В., Коновалов О.А., Коновалов П.А. – К.: Видавництво КУЕТТ, 2006. – 372с.
3. Клейнер Г. О границах неограниченного / Г. Клейнер // Вопросы экономики. – 2012. – №2. – С. 140-145.
4. Кожанёвски Л. Секьюритология – наука о безопасности / Л. Кожанёвски // Электронный ресурс. — Режим доступа: http://ua-ed.narod.ru/Kozhenyovski_L_-_Ednist_bezpeky_v_Evrosoyuzi.htm.
5. Кожанёвски Л.Ф. Секьюритология в процессе становления научной дисциплиной / Л.Ф. Кожанёвски // Вестник национального технического университета "ХПИ". Зб. наук. праць. Тематичний випуск: Нові рішення в сучасних технологіях. – Харків: НТУ "ХПІ", 2008. – №27. – С. 22-34.
6. Козаченко Г.В. Эксплейнарний базис екосесента: принциповий підхід до змісту / Г.В. Козаченко, О. М. Кузьменко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 25. Ч. I. – Луганськ: СНУ ім В. Даля, 2013. – С. 209-217.
7. Кун Т.С. Структура научных революций; пер. с англ. / Томас Сэмюэл Кун. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 310 с.

8. Ляшенко О.М. Комплементаризм в управлінні економічною безпекою підприємства / О.М. Ляшенко // Вчені записки Університету "КРОК". Вип. 32. Т. 1. – К.: Університет економіки та права "КРОК", 2012. – С. 98-103.
9. Сафонов А.И. Курс лекций "Безопасность (производственная, экологическая, техногенная)" (для студентов дневной и заочной форм обучения по специальности 7.070801 "Экология и охрана окружающей среды") / А.И. Сафонов. – Донецк: ДонНУ, 2007. – 104 с.
10. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность России: [учебник] / В.К. Сенчагов. – М.: Дело, 2005. – 896 с.
11. Ярочкин В.И. Секьюритология. Наука о безопасности жизнедеятельности / В.И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 2000. – 400 с.
12. Tulibacki W. Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „stałych” cech natury ludzkiej / W. Tulibacki / in:/ Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie. – Siedlce: WSRP 1999. – 233 s.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
31.05.2013 р.